

H. P. Dunn, *Etyka dla lekarzy, pielęgniarek i pacjentów*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej BIBLOS, Tarnów 1997, ss. 243.

Recenzowana książka jest dziełem bardzo ważnym, gdyż odpowiada na społeczne zapotrzebowanie środowiska pracowników służby zdrowia i pacjentów. W dobie reformy systemu służby zdrowia w Polsce, taki etyczny przewodnik rodzi nadzieję na równoczesną reformę moralną w tej dziedzinie naszego życia.

Autor omawia trudne dylematy moralne, przed którymi codziennie stają lekarze, pielęgniarki i pacjenci. Odpowiedzi na niełatwe pytania udziela w duchu chrześcijańskiej nauki moralnej. Swoje wypowiedzi popiera licznymi odniesieniami do dokumentów Kościoła. Powołuje się na istotne encykliki papieskie: *Casti connubii*, *Humanae vitae*, *Veritatis splendor*, adhortację apostolską *Familiaris consortio*, deklarację o niektórych zagadnieniach etyki seksualnej *Persona humana*, instrukcję *Donum vitae*. Ten ostatni dokument, którego podtytuł brzmi *Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i godności jego przekazywania* Autor uważa za najbardziej autorytatywny przewodnik etyczny dla lekarzy i pacjentów (s. 167). Ponadto często odwołuje się do fragmentów z Pisma św. Korzysta z Biblii i z dokumentów Kościoła subtelnie i trafnie.

Brak wyraźnego odniesienia do encykliki *Evangelium vitae* wynika stąd, iż została ona opublikowana, gdy amerykański oryginał książki znajdował się w druku. Jednak jak stwierdza we wprowadzeniu arcybiskup Józef Życiński całość pracy inspirowana jest podstawowym dla encykliki przekonaniem, że *tylko szacunek dla życia może stanowić fundament i gwarancję najcenniejszych i najpotrzebniejszych dla społeczeństwa wartości* (s. 7).

Omawiana praca zawiera wprowadzenie, osiemnaście rozdziałów i notę tłumaczek.

W rozdziale pierwszym, Autor krótko zwraca uwagę na to, że w czasach kryzysu moralnego, zarówno w społeczeństwie, jak i w obrębie służby zdrowia wzrasta zainteresowanie etyką medyczną. Coraz więcej szkół medycznych wprowadza wykłady z etyki, w wielu szpitalach (amerykańskich) działają komitety etyczne (s. 11), co może być cenną wskazówką dla polskich placówek służby zdrowia. Autor prezentuje siebie jako wykształconą osobę świecką. Pisze on z pozycji ginekologa i położnika, dla którego podstawą jest zdrowy rozsądek oraz nauka Kościoła rzymskokatolickiego (s. 12).

Rozdział drugi poświęcony jest problematyce podstaw etyki, którą Autor określa jako wyraz jakiejś formy prawa. *Istnieje wiele form prawa, najważniejszymi (...) są prawo boskie, naturalne prawo moralne, naturalne prawo fizjologiczne, prawo kanoniczne, prawo cywilne oraz prawo międzynarodowe. (...) Najbardziej podstawowym oraz najważniejszym w tej grupie jest prawo boskie* (s. 14) - stwierdza Autor - i dlatego podkreśla wagę zgodności medycznego stanowiska etycznego z prawem boskim. *Aby określić, czym jest prawo boskie, należy odnieść się do rozumu, a także sumienia, które umożliwi nam rozpoznanie instynktownych oraz wrodzonych zasad prawa naturalnego* (s. 15). Następnie prezentuje naturalne prawo moralne jako wrodzone pragnienie poszukiwania dobra, a unikania zła (s. 17), zaś sumienie określa jako narzędzie odkrywania moralnej prawdy (s. 19). H. P. Dunn przedstawia powszechność prezentowanych w książce zasad, opartych na sprawiedliwości i miłości. Reguły te są wspólne dla wszystkich wielkich religii świata: chrześcijaństwa, judaizmu, islamu, buddyzmu, konfucjanizmu, taoizmu, zoroastryzmu (s. 21). Wychodząc od tych ogólnych stwierdzeń dochodzi do problemu grzechu, poczucia winy, wyboru mniejszego zła. Omawia również zasadę podwójnego skutku oraz stopnie współdziałania i odpowiedzialności osób zaangażowanych w proces leczenia pacjenta.

W rozdziale trzecim Autor omawia oficjalne kodeksy etyczne: Przysięgę Hipokratesa, Deklarację zawodowego przyrzeczenia, Kodeks Majmonidesa, Deklarację genewską, Międzynarodowy Kodeks Etyki Medycznej, Deklarację helsińską, Deklarację z Sydney, Deklarację z Oslo, Deklarację z Tokio, Deklarację lizbońską, Kodeks muzułmański. *Wymienione powyżej osobowe kodeksy pochodzą z pogańskich, żydowskich i muzułmańskich źródeł. Pajawia się pytanie: dlaczego nie ma podobnego chrześcijańskiego przyrzeczenia? Kościół niezliczoną ilość razy wyrażał swoje oficjalne stanowisko na temat skomplikowanych problemów etycznych, na jakie napotykać lekarze we współczesnym świecie, dlatego wydaje się, że nie ma potrzeby jakiegoś dodatkowego przewodnika. Aby dostarczyć rotę przysięgi porównywalnej z wcześniej wymienionymi, należy zwrócić się o jej napisanie raczej do lekarskich aniżeli kościelnych autorytetów* (s. 54) - wyjaśnia Autor.

Czwarty rozdział pracy poświęcony jest relacjom między lekarzem a pacjentem. H. P. Dunn określa lekarza jako sługę pacjenta, ale nie jego niewolnika (s. 56). Jego obowiązkiem jest *jednakowe opiekowanie się wszystkimi pacjentami, bez względu na to, jak bardzo byliby oni męczący, odrażający i nie przynoszący dochodów* (s. 58). W tej części pracy porusza Autor ważną kwestię zachowania tajemnicy lekarskiej. *Dyskrecja ma istotne znaczenie dla relacji pomiędzy lekarzem i pacjentem* (s.

63), nie jest ona jednak obowiązkiem absolutnym. *Nie jest to to samo, co przysięga spowiedzi, której nigdy nie wolno złamać w żadnych okolicznościach. W przypadku zachowania tajemnicy lekarskiej interesy innych członków społeczeństwa biorą czasami górę nad interesami pacjenta* (s. 64).

Rozdziały od piątego do piętnastego poświęcone są różnorodnym problemom medycznym i związaną z nimi oceną moralną. Wychodząc od stwierdzenia o obowiązku niesienia opieki podstawowej (obowiązek ten nie dotyczy opieki szczególnej), Autor omawia po kolei: kwestię śmierci, umierania i eutanazji, problem osób upośledzonych i niechcianych. Wiele uwagi poświęca różnym aspektom seksualności, ponieważ - jak stwierdza - *większość problemów etycznych we współczesnej medycynie koncentruje się wokół systemu rozrodczego ze względu na jego unikatową naturę* (s. 101). Porusza więc kwestię antykoncepcji, sterylizacji, aborcji, homoseksualizmu, płodności, bezpłodności, sztucznego zapłodnienia, ciąży i porodu. W końcowej części wyjaśnia problemy związane z genetyką, a także szczegółowe przypadki jak: Świadkowie Jehowy a problemy związane z przetaczaniem krwi. Po lekturze tych jedenastu rozdziałów czytelnik może odnieść wrażenie, że specjaliści innych dziedzin medycyny niż ginekologia i położnictwo nie mają prawie wcale problemów moralnych, a jest to przecież niesłuszne skojarzenie.

W rozdziale szesnastym o pielęgniarzach, stażystach i studentach H. P. Dunn podkreśla duże znaczenie średniego personelu medycznego. *Jedną ze zdrowych przemian współczesnej medycyny jest traktowanie pielęgniarstwa jako oddzielnego i niezależnego zawodu, bazującego na własnych siłach. (...) Podstawowym obowiązkiem pielęgniarki nie jest służenie lekarzowi, ale pacjentowi* (s. 211). Autor widzi dużą rolę pielęgniarek w dziele odnowy moralnej w służbie zdrowia, dzięki ich indywidualnej sile i gotowości oparcia się *takim nieetycznym działaniom, jak promocja środków antykoncepcyjnych, sterylizacja, aborcja czy eutanazja* (s. 213) poprzez odmowę współpracy.

Siedemnasty rozdział pracy poświęcony jest roli religijnych posług wśród chorych. Medycyna leczy ciało, zaś posługa duszpasterska przynosi pocieszenie, akceptację, modlitwę, łaskę i sakramenty. Czas choroby jest czasem, który daje możliwość duchowego rozwoju (s. 219). Ponadto Autor widzi ważną rolę osoby duchownej jako konsultanta, kiedy powstają etyczne problemy w medycynie (s. 218).

W ostatnim rozdziale zatytułowanym *Lekarz, społeczeństwo i państwo* H. P. Dunn podkreśla, że lekarze wywierają głęboki wpływ na społeczeństwo i dlatego mają *obowiązek mówienia na głos o rzeczach dotyczących dobra pacjenta i społeczeństwa* (s. 221). Dalej omawia za-

gadnienia medycyny alternatywnej, terroru państwowego, egzekucji sądowej, prywatnego życia lekarza oraz współpracy lekarzy z firmami farmaceutycznymi.

W końcowej części rozdziału Autor podkreśla jak istotną rolę odgrywa modlitwa. *Modlitwa jest ważnym czynnikiem, poszerzającym lekarzkie doświadczenie. Bez niej, o wiele łatwiej o błędne, a nawet niebezpieczne decyzje* (s. 231). Modlitwa ma być dowodem oddania się pracy i poważnego podejścia do faktu, że całkowicie we wszystkim człowiek zależy od Boga. To Bóg zapyta o odwagę w zachowywaniu zasad moralnych *w obliczu nietolerancyjnej presji, która tak często towarzyszy współcześnie zawodowemu życiu lekarzy* (s. 233).

W omawianej pracy znajdujemy wiele przykładów klinicznych, z którymi spotkał się Autor. Są one bardzo cenne dla zobrazowania złożoności problemów moralnych w medycynie. Czytelnik-pacjent ma okazję bliżej poznać codzienne trudne dylematy personelu medycznego.

Książka H. P. Dunna *Etyka dla lekarzy, pielęgniarek i pacjentów* swoim tytułem pretenduje do miana uniwersalnego przewodnika, co wydaje się nieco przesadzone. Książka stanowi wprawdzie zwięzły podręcznik etyki lekarskiej, ale chyba zbyt marginalnie traktuje niektóre problemy, zwłaszcza te nie związane z etyką seksualną. Chociaż jak sam Autor stwierdził, to właśnie te problemy nastroczają najwięcej trudności. Mimo tych braków jest godna polecenia środowisku medycznemu w Polsce i nam wszystkim, którzy jesteśmy lub będziemy pacjentami.

Beata Araminowicz